

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA 1 (P1)

HLAKOLA/TLHAKUBELE 2013

MATSHWAO: 80

NAKO: dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 12.

DITAELO HO MOHLAHLUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO tse THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B:	Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C:	Thutapuo le Tshebediso ya puo	(40)

2. Bala ditaelo TSOHLE ka hloko.
3. Araba dipotso TSOHLE.
4. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqepheng le LETJHA.
5. Tlola mola qetellong ya karolo e nngwe le e nngwe.
6. Nomora dikarabo tsa hao jwalo feela ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
7. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
8. O kgothalletswa ho sebedisa nako ya hao tjena:
KAROLO YA A:	Metsotso e 45
KAROLO YA B:	Metsotso e 25
KAROLO YA C:	Metsotso e 50
9. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

Karolong ena o fuwe mefuta e mmedi ya ditema.

POTSO YA 1

Bala tema ena e latelang ka hloko, ebe o araba dipotso tse hlahang tlasa yona. Araba ka lentswe le le leng feela moo ho hlokehang, ntle le haeba potso e hloka tlhaloso kapa karabo e teletsana.

TEMA YA A**LEFUNG LEO ...**

Ba ne ba dutse le Mpho tlasa moduwane o phulaneng. Ba ne ba tsheha ha monate, ba somana ho le monate o tswang ka ditsebe. Mona ho ne tshohlwa tsa bokamoso ba bona. Mpho e ne le tswibila ya seema ka ditlhako. Ke re yona Sentebale nonyana ya matsha a maholo. Ha a tsamaya teng e ne eka o a bakisa. Thekana lena lona ha ke sa bua ka lona. Bahlankana ha ba ne ba mo tadima ba ne ba kgaoha dikotwana.

Tsatsing la ho qetela pele Lehana a ya Johannesburg, Mpho o ne a hloname. E se yena wa maoba le maobane. O ne a lla kgafetsa ha a sheba Lehana, a bona hantle hore o mmona la bofelo mona lefatsheng. A leka ho mo thibela ka mekgwa yohle eo a ka e kgonang, empa ha pala. Dithoto le mofao di ne di se di mo emetse kwana hae. Mmae le yena o ne a sa rate ha Lehana a leba Johannesburg, empa ho ne ho se letho leo mohlolohadi wa Modimo, a neng a ka le etsa kaha Lehana o ne a batla ho lwantsha tlala ka lapeng.

Lehana o itse ka re o hlalose tsa Mpho mabaka a ho tsamaya, feela a hloleha. Mohokare ya phalla molebe hoo marama a bileng a sala a se a re tlere! Mpho o ne a bona Lehana a ikisa lefung la hae pele ho nako ya lona. Ho ya ka tsebo ya hae o ne a utlwela hore Johannesburg ke moo le nkgang nkong tsa bohle ka mehla. Ka nqa e nngwe o ne a bona hore dithope di tla mo nkela Lehana.

Ba dutse jwalo moo moduwaneng ho fihlela Lehana a re: 'Mpho, na o a lemoha hore shwalane e se e tshwere? Ntatao o tla re ke ngwana ya jwang ya hlokang tlhompho, ha ke o dudisitse moo ho fihlela ka nako ee? Ha re tsamaye re se tshohe re fahla mmuso ka lehlabathe.

Ka morao ho selemo ba nyalane, ba fumana ngwana wa moshemane. Lehana o ne a tla hae kgwedi le kgwedi. Poso yona e ne e kena e sa tswa kena. Dikgwedi di nnile tsa hatana hodimo Lehana a sa fele hae, hoo mosadi a bileng a itshwabela ha a hopola hore o ne a sa mo tshepe.

Ha nako e ntse e tsamaya, Lehana a kenwa ke bohloko ba banna ba sebetsang hole le mahae. Bohloko bo lebatsang banna dikano tsa bona ka pela moruti. O ne a se a sa ngolle mosadi. O ne a sa tswafe ho nka kgwedi tse tharo a sa tle hae. Taba ena ya ngongorehisa mosadi haholo. A bona hantle hore jwale tselana ena, e isa mane moo a neng a bona hore banana ba Johannesburg, ba hloka tlhompho manyalong a batho ba bang. Ketso tsena tsa monna tsa mo opisa hlooho hoo a bileng a fokola haholo.

Ngwana o ne a se a le dilemo tse supileng ha ntho di qala ho mpefala. Lehana o ne a se a sa tsebe hore o na le mosadi le ngwana. Bohloko ba lerato la bosawana bo ne bo mo kenelletse sa nta tsa hlooho. O ne a se a itulela ha monate le motjhaufa wa hae. Ba ne ba ja poqo ka hlanaka. Monate wa Johannesburg o ne o tswa ka ditsebe.

Ka tsatsi le leng Lehana a kgutla a kgathetse hoo a bileng a kena ho tsona e sa le ka nako. Diphatheng o ne a sa qoqe jwalo ka mehlang hoo motjhaufa o bileng wa hopola hore o se a hopotse ha habo kwana. Kaha boroko e le sera, ba fihla hoja Lehana a sa tshwere ka thata mehopolong ya hae.

Borokong ba hae a bona ntatae a kgenne. A bona batho ba bangata ba potapotile ntlo ya hae, hara bona mmae a matha a tletse madi hloohong, ha a re o a botsa batho ba ne ba mo nyemotsa feela ba bontsha ho teneha ha ba mo sheba. A fohla mokgopi ka lehare a leba ho mmae, mmae ha a mmona a baleha. O itse ka re o a mo lelekisa empa a tea kalala. Mosadimoholo o ne a matha la Ntshwekge. A dula fatshe a sa utlwisise ketso ena ya mmae.

Hoseng a phetela kgarebe toro ena ya hae. A makala ha kgarebe le yona e re e lorile mosadi e mong, a mo lwantsha a bile a rata ho mo hlaba ka thipa. Lehana a ikgothatsa ka hore e mpa e le ditoro tse sa reng letho. Ka ha dipelaelo e le dipelaelo, kgarebe yona ya hla ya tshoha difotle. Ya hopotsa Lehana ka mohlankana wa yona, ka moo a ileng a hlapanya ka hore o tla iphetetsa ka le leng la matsatsi. Nakong yona eo lemati la buleha ka potlako. Ba tlolela hodimo ba ema ka maoto ba se ba ntshitse mahlo dinameng.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ya *Kelellong*, LJ Moeketsi 2006]

- 1.1 Hantlentle bobedi bona bo ne bo buisana ka eng mohla bo neng bo le tlasa moduwane? (1)
- 1.2 Mpho le mohatsae ba fumane ngwana ka mora nako e kae ba nyalane? (1)
- 1.3 Bolela lebaka le ileng la etsa hore Lehana a latelle ho ya Johannesburg le ha mmae le Mpho ba ne ba sa rate. (1)
- 1.4 Ditaba pakeng tsa Lehana le Mpho di ile tsa senyeha le ho feta neng? (1)
- 1.5 Mpho e ne e le motho ya jwang ka seemo? (1)
- 1.6 Nehelana ka ntho e le nngwe e tiisang hore boitshwaro ba Lehana bo ile ba fetoha ha a se a le Johannesburg. (1)
- 1.7 Maikutlo a Mpho mohla ba neng ba dutse tlasa moduwane, a ne a fapana jwang le a letsatsi pele Lehana a tsamaya a ya Johannesburg? (2)
- 1.8 Akaretsa ka polelo e le nngwe bophelo ba Lehana nakong ena, eo mosadi wa hae a neng a ngogorehiswa ke ho nyamela ha hae. (2)
- 1.9 Ke Nnete kapa Mafosi hore Lehana o ne a se na ntate? Tiisa karabo ya hao ka lebaka. (2)

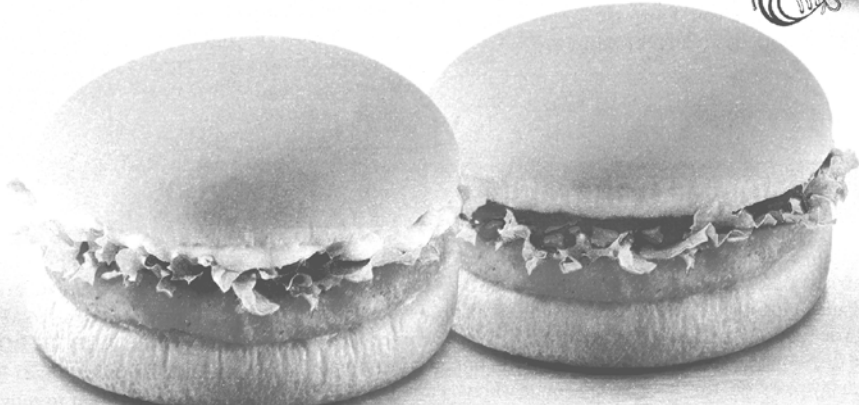
- 1.10 Qolla polelo seratswaneng sa boraro, e tiisang hore Mpho o ile a lla nakong eo Lehana a le kang ho mo hlaloseisa hore o a tsamaya. (2)
- 1.11 Qotsa dipolelo temeng tse boletang ntho e le nngwe le tse latelang:
- 1.11.1 Ho kgopisa ba baholo. (1)
- 1.11.2 Mpho o motle haholo. (1)
- 1.11.3 Lerato leo e seng la nnete le ne le se le mo ferekantse. (1)
- 1.12 Ntle le ho tshaba ho nkelwa monna, ke lebaka lefe hape le neng le etsa hore Mpho a hanane le maikutlo a Lehana a ho ya Johannesburg? (1)
- 1.13 Ho fetoha ha Lehana ha a se a le Johannesburg, ho etsa hore o be le maikutlo afe mabapi le Mpho? (2)

TEMA YA B

Boha tema ena e latelang o nto araba dipotso tse e latelang.

**Fumana boleng bo Menahaneng habedi,
Ka theko e tlaase!**

... Pele masutsa a o phonyoha.

14.90

KFC Snax
Monate o mokalo

[E qotsitse Makasineng wa Move, Pudungwana 2011]

- 1.14 Sejo se bapatswang papatsong moo se rekiswa lebenkeleng lefe? (1)
- 1.15 Fana ka lepetjo la kgwebo ena ya dijo. (1)

- 1.16 Hobaneng polelo ena 'Ka theko e tlase' e ngotswe ka tlhaku tse tenya ho feta tse ding? (2)
- 1.17 Hlalosa seo mmapatsi a se bolelang ka mantswe ana, 'Fumana boleng bo menahaneng habedi'. (2)
- 1.18 Na o nahana hore mmapatsi o tla fihlella sepheo sa hae ka papatso ee? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 1.19 Bohlokwa ba setshwantsho sa motho se hlahellang papatsong ee ke bofe? (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang, e be o di kgutsufatsa ka dintlha tse SUPILENG, tse hlalolang kamoo motho a ka qobang ditefello tse hodimo tsa ditshebeletso tsa banka kateng.

DITAELO

1. Ngola dintlha tse SUPILENG, ka dipolelo tse phethahetseng. Mantswe e be A SA FETENG A 70.
2. Nomora dipolelo tsa hao ho tloha ho 1 ho ya ho 7.
3. Ngola ntlha E LE NNGWE feela polelong ka nngwe.
4. Ngola ka mantswe a HAO.
5. Qetellong ya kgutsufatso ya hao, bontsha palo ya mantswe ka masakaneng.

TEMA YA C**SE IPOLAISE DITEFISO TSE HODIMO TSA BANKA**

Ha o itlwaeditse ho sheba setatemente sa hao kgafetsa, o tla lemoha hore banka e o lefisa haholo bakeng sa ditshebeletso tseo e o etsetsang tsona.

Mekgwa e mengata ya ho qoba ditefiso tse hodimo tsa banka. Botsa metswalle le ba leloko hore dibanka tsa bona di ba lefisa jwang. Ha ditefo tsa bona di le ka tlase ho tsa hao, baleha bankeng ya hao o ye moo o tla lefa betere.

Itlwaetse ho bala karolo e buang ka ditjhelete koranteng. Hangata karolong eo ho fanwa ka dikeletso tse o fang lesedi la ho bapisa ditefiso tsa dibanka tse fapaneng.

Ho sebedisa inthanete ho tla o qobisa ditefo tse hodimo. Sheba setatemente sa hao inthaneteng e seng ka hare thelareng. Tlwaelo ya ho lefa ka tjeke le yona e baka ditefiso tse hodimo. E lese, o batle mokgwa o mong o jwalo ka wa ho lefa ka selefounu.

Se ntshe tjhelete ka hare thelareng. E ntshe ka ntle motjhining wa ATM. Ho etsa jwalo ha ho boloke nako feela, e bile ho tlase ka ditefiso. Ntle ho mona, qoba ho ntsha tjhelete metjhining ya dibanka tse ding. Ditefiso tsa dibanka tseo di hodimo ho feta tsa banka ya hao. Ntsha tjhelete motjhining wa banka ya hao feela.

Etsa bonnete hore dikoloto tsa hao tse hulang tjhelete bankeng, di fumana o na le tjhelete e lekaneng akhaontong. Ha di ka fumana o na le tjhelete e sa lekanang, banka e o fa kotlo e boima ka ho o lefisa haholo.

[E fetoletswe le ho lokiswa ho tswa makasineng ya *Move*, 23 Pudukwana 2011]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO

Karolong ena o fuwe mefuta e fapafapaneng ya ditema.

POTSO YA 3

Bala le ho boha papatso e latelang o nto araba dipotso tse e latelang.

TEMA YA D

[Se qotsitse ho *Bona* makasine ya Pudungwana 2011]

- 3.1 Bolela lebitso la sehlahiswa se bapatswang mona. (1)
- 3.2 Bolela mosebetsi wa sehlahiswa se bapatswang. (1)
- 3.3 Na ngwanana ya bapatsang sehlahiswa see, o se kgotsofaletse kapa ha a se kgotsofalla? Hobaneng o realo? (2)
- 3.4 Hobaneng ha ho sebedisitse mantswa a sa lekaneng ka boholo papatsong ee? (2)
- 3.5 Papatso ee, e totobatsa mofuta ofe wa kgethollo/leeme. Hobaneng o realo? (3)
- 3.6 Qolla lentswe papatsong le supang hore sehlahiswa sena ha se sa tshwana le pele. (1)

(1)
[10]

POTSO YA 4

Bala ditaba tsa khathunu ena o ntano araba dipotso tse tla e latela.

TEMA YA E

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa makasineng wa *BONA*, Mphalane 2008, leq 115]

- 4.1 Ho thweng ha ho thwe, 'o mo tsholele a mabedi, a mararo?'
Kgetha karabo e nepahetseng ho tse latelang:
- A O mo tsholele nama e seng kae.
 - B O mo eletse.
 - C O mo rorise.
 - D O mo omanyane. (2)
- 4.2 Batho bana ba khathunung ba amana jwang? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 4.3 Ipopele maele ka lentse le latelang.
kgomo (2)
- 4.4 Ditaba tse phetwang foreiming ya A, di thabisitse mopheti wa tsona kapa di mo makaditse? Hobaneng o realo? (2)
- 4.5 Ha o sheba foreimi ya C o ka re motho eo ya buang, o kgolwa ditaba tseo a di utlwileng kapa ha a di kgolwe? Hobaneng o realo? (2)
- [10]**

POTSO YA 5

Potsong ena o fuwe mefuta e mmedi ya ditema.

5.1 Bala ditaba tsa tema ena o ntano araba dipotso tse tla e latela.

TEMA YA F

Hoba ngwetsi e behwe ka mora lemati jwalo ka ha e le tlwaelo, yaba ha ho sa senngwa nako, ho se ho ntse ho rerwa hore ke mang ya tla ya lebenkeleng ho ya reka diphahlo tsa ho e apesa. Le taba ya nku ya kwae e tla hlajwa ya tshohlwa.

Bosiu boo e ne e le bo bong ba a mona a tjhesang haholo a hlabula. Ka baka la motjheso le ditshitshidi, Nthabiseng a se ke a bo hlotha le hanyenyane. Feela a hla a batalla jwalo ka motho ya kgalehileng boroko. Batho ba robetseng le yena, ba ba ba nna ba bua ka yena ba nahana hore o hlile o kgalehile.

'E ka ba ngwetsi ee ya batho yona, motjheso le ditshitshidi di e etsang ha rona di re poketse hakaale?'

'E seng ha a di utlwe ha e le moo a kgalehile thuwe tjee? Taba ya hore dingwetsi di se ke tsa tsipuwa, e fosahetse hona ha motho a dumellwa ho kgaleha jwalo ka ha eka o ha malomae', ho araba e mong.

A e mamela kaofela meqoqo eo. A e mamela a ntse a inahanela hore hana o tla tswa ka tsela efe ha a baleha. Ha a mamelletse fatshe jwalo, a ipotsa ntho di hana ho fela, 'e be Mmamosala o ile a tsebisa batswadi ba ka see se ntlhahetseng?'

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ya *Ngwana Ma-tswa-thaka*, M Machobane le ba bang, 1997:81]

5.1.1 Lentswe le ntshofaditsweng polelong ena, 'hoba ngwetsi e behwe ka mora lemati ditaba tsa buuwa', ke lehokedi/lehokela. Kenya lehokedi le nepahetseng polelong ena:

Nthabiseng ... batho o kokometse ka mora lemati. (1)

5.1.2 Nyenyefatsa lentswe le ntshofaditsweng polelong e latelang. Hoba ngwetsi e behwe ka mora **lemati** ditaba tsa buuwa. (1)

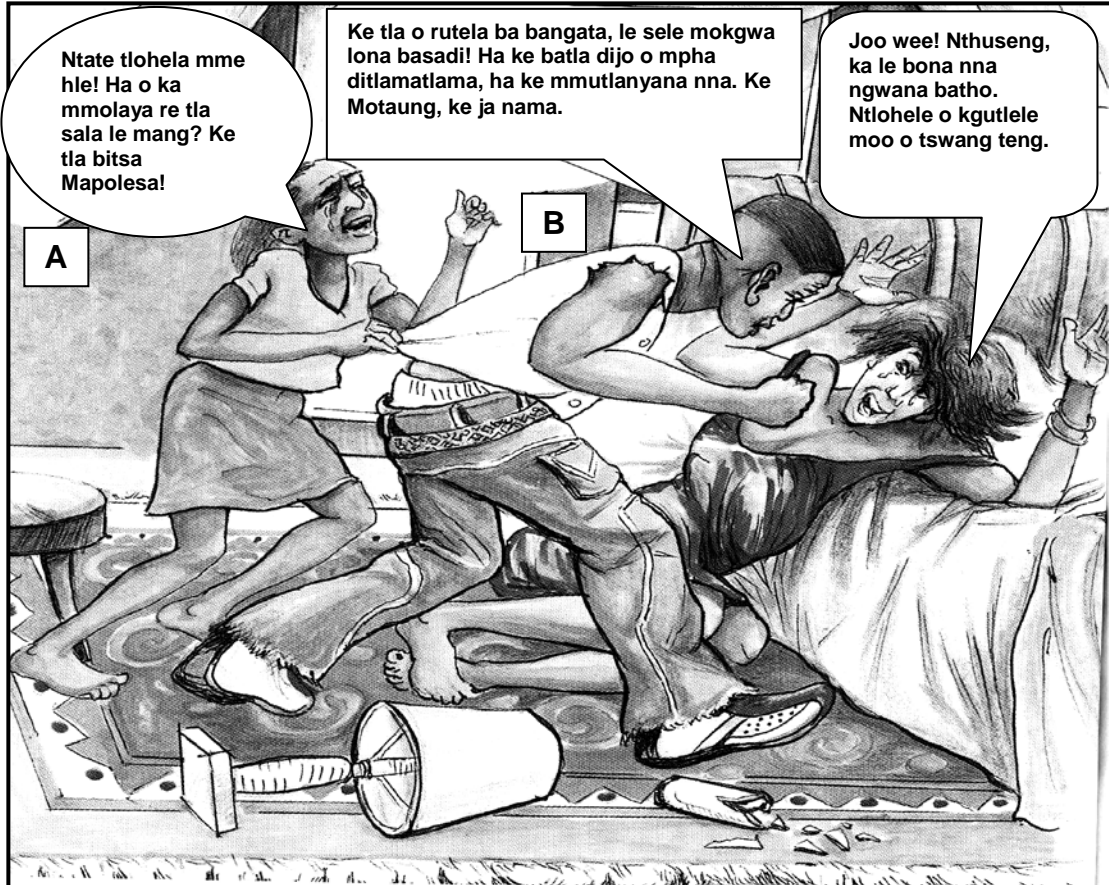
5.1.3 Polelong e latelang ho ntshofaditswe lehlalosi la sebaka/tulo, 'Ba ile ba fumana motho ya tla ya **lebenkeleng**'. Sebedisa lebitso le latelang e le lehlalosi la sebaka/tulo polelong eo o ipopetseng yona.

lelapa (2)

- 5.1.4 Lebitso lena 'motjheso', le bopilwe ka leetsi *tjhesa*. Bopa lebitso ka leetsi le latelang, o be o le sebedise polelong eo o ipopetseng yona.
rera (2)
- 5.1.5 Fetolela polelo e latelang ho sekaokgoneho.
Mmamosala o tsebisa batswadi ba Nthabiseng ditaba. (2)
- 5.1.6 Polelong ena, 'Batho **ba robetseng** le yena ba nna ba bua ka yena,' ho ntshofaditswe leamanyi. Ipopete polelo e nang le leamanyi ka leetsi lena:
seba (2)
- 5.1.7 Kopanya dipolelo tsena mme o di qale ka lekopanyi 'kaha'.
Batswadi ba hae ba ngongorehile haholo.
Nthabiseng o nyametse. (2)
- 5.1.8 Ngola polelo ena e latelang hape empa o se o kentse matshwao a puo kapa a ho bala moo a loketseng teng.
na o mametse hantle wena moshanyana towe (2)

5.2 Boha setshwantsho se latelang o nto araba dipotso tse thehilweng hodima sona.

TEMA YA G

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ya Mothopo, Grade 11: F Mabusela 2006]

- 5.2.1 Ke ditokelo dife tse hatakelwang setshwantshong see? (2)
- 5.2.2 Sebedisa lentšwe le latelang polelong mme le supe moelelo o sa tshwaneng, le oo le sebedisitsweng ka wona setshwantshong.
nama (2)
- 5.2.3 Ngola polelo e latelang hape empa o se o e fetoletse ho puopehelo.
Ke Motaung nna, ke ja nama. (2)

[20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80